

OD KOORDINACE PLÁNŮ K INTEGRACI

Dušana Machová

Dnes již není tajemstvím, že přes veškeré úspěchy, kterých za posledních dvacet let bylo dosaženo v hospodářské spolupráci socialistických zemí v řadě ohledů, není tato spolupráce na úrovni požadavků, které se stále větší nálehavostí klade soudobý vývoj. Platí to zejména o vytvoření podmínek, které by z vnějších hospodářských styků učinily tak významný faktor ekonomického růstu jednotlivých zemí, jako tomu je mezi nejvyspělejšími kapitalistickými zeměmi. V tomto směru formy uskutečňování hospodářských styků, zejména činnost označovaná úhrnně jako koordinace plánů, se neukázaly dostatečně účinným nástrojem k dosažení významnějšího pokroku v prohlubování mezinárodní specializace výrob, k takovému propojení trhu socialistických zemí, které by prostřednictvím výrazného zvýšení sériovosti výroby napomáhalo uplatnění nejmodernějších technologií atd. Konfrontace s výsledky, kterých dosahují zejména některé západoevropské země ekonomickou integrací, vyvolala zákonitě otázku, zda, za jakých podmínek a jakým způsobem je možné a účelné uskutečňovat ekonomickou integraci i mezi socialistickými zeměmi.

Odpověď na tyto otázky se hledá. Hledá se odpověď na otázku, co vůbec považovat za podstatu a cíl integrace v podmínkách socialistických zemí, jaké jsou její možnosti, jakými cestami se k ní lze přiblížovat. Důkladné teoretické rozpracování uvedených otázek je jedinou zárukou, že úsilí o socialistickou mezinárodní ekonomickou integraci neupíjí jen na povrchu věcí, neomezí se na prakticistické úpravy forem a metod, které se nedotknou kořenu problémů. Ekonomická teorie mezinárodních vztahů mezi socialistickými zeměmi má svou velkou příležitost. Z těchto důvodů je nutno vítat výměnu názorů na problematiku socialistické mezinárodní integrace, kterou umožnila Polská ekonomická společnost uspořádáním mezinárodního symposia k této otázce v lednu t. r.

Vezmeme-li v úvahu názory vyslovené na tomto pracovním shromáždění, případně i některé názory vyslovené k daným otázkám v odborné ekonomické literatuře socialistických zemí, vidíme značně bohatou paletu představ, oč má při mezinárodní integraci jít, i názorů, jak tohoto cíle dosáhnout. Není-li na tomto místě možno se pouštět do reprodukování a komentování jednotlivých názorů, lze přinejmenším konstatovat shodu názorů v tom, že současný stav rozvoje hospodářských svazků mezi socialistickými zeměmi je z hlediska potřeb moderního dynamického vývoje jejich hospodářství neuspokojivý, že je to nutno urychleně intenzifikovat tyto styky i jejich působení na ekonomický růst. Zkušenosti získané za řadu minulých let s tím, jaké překážky klade rozvoji hospodářských styků mezi socialistickými zeměmi nedostatek takových předpokladů a instrumentů, jako jsou například peníze schopné

plnit funkci světových peněz, reálné měnové kursy, reálné ceny atd., vedly i ke shodnému přesvědčení, že pro intenzifikaci hospodářských svazků je nutno vytvořit především tyto podmínky a instrumenty. Podle názorů řady ekonomů, v tom i československých, by proto opatření v oblasti měnové, platební a vůbec finanční měla tvořit první kroky, které by otevřely potřebný prostor dalším uplatňování kategorií a instrumentů zboží a tržního hospodářství.

Zde však se dostáváme již k prvnímu problému. Jde totiž o to, že peníze, směnitelné měny, měnové kursy a ostatní kategorie tržních vztahů mohou fungovat a plnit svou úlohu jen za předpokladu, že funguje skutečný trh, se vším, co do tohoto pojmu patří. V opačném případě lze pouze dosáhnout, že existují vnější jevové formy uvedených kategorií, ale nemají svůj reálný obsah. Ten jim totiž dávají právě jen podmínky skutečného trhu zboží, měn, se skutečnou nabídkou a poptávkou a jejich spojitostí s cenami, se skutečnými koupěmi a prodeji, při nichž se rozhoduje podle kalkulovaného ekonomického efektu, se skutečnou tendencí k tržní rovnováze a cenám rovnováhy atd. Žádným jiným způsobem nelze kategoriím tržních vztahů dát reálný obsah a vynutit si, aby plnily funkce, které jim v tržním mechanismu přísluší. Jestliže tudíž skutečný trh z jakéhokoli důvodu neexistuje, a to zásadně jako komplex všech svých stránek, nemohou reálně fungovat a plnit svou úlohu ani jeho jednotlivé kategorie a instrumenty.

Podívejme se však z tohoto hlediska na některé představy o integraci, o její podstatě a způsobu uskutečňování, jak byly vysloveny v uvedené diskusi o integraci nebo v odborném tisku.

Mám na mysli požadavek, který zazníval v různých formulacích, jejichž společný jmenovatel se dá vyjádřit asi takto: Uvedme v život fungování trhu ve stycích mezi socialistickými zeměmi, ale jen na základě předchozí plánovitě regulace všech důležitých procesů v oblasti výroby, případně oběhu. Integrujeme tak, abychom neohrozili plánovitost a stabilitu jako nejdůležitější kritéria. Integrace nechť směřuje k jednotnému světovému hospodářství socialistických zemí, řízenému podle jednotnému plánu.¹⁾

Je třeba mít od začátku velmi jasně na paměti, že plánovitě regulování výroby [v pojetí dosud vesměs uznávaném v zemích zastoupených na varšavské diskusi a prakticky v nich uplatňovaném] znamená takový způsob, při němž struktura výroby je centrálně určována nikoliv na základě potřeby projevující se v podobě tržní poptávky, nýbrž na základě netržních kritérií, na základě naturálních bilancí. Je to způsob, při němž takto stanovená struktura výroby je ukládána podnikům jako direktivní úkol, aniž je podnikům jako ekonomickým subjektům ponechána možnost rozhodovat o výrobě a dodávkách podle ekonomických kritérií.

Obdobně je tomu s požadavkem stability. I ten vyvěrá z uplatňování systému řízení založeného na principu naturálních bilancí. Takové řízení totiž svou povahou potřebuje, aby se vybilancované veličiny neměnily, a tím se celý systém navzájem svázaných bilancí nerozrušil. Proto vnitřní systém hospodářství postavený na naturálním bilancování usiluje o stabilitu i za cenu, že se vybilancované výrobní úkoly v důsledku neustálého přirozeného vývoje potřeb postupně s těmito potřebami rozcházejí co do kvant i kvalitativní skladby.

Jak je zřejmé, jsou požadavky a logika plánovitosti a stability v tom smyslu, jak byly a dosud vesměs jsou chápány v socialistických zemích, pravým opakem toho, oč jde při tržním hospodářství. Tržní hospodářství předpokládá

¹⁾ V zájmu přesnosti je třeba poznamenat, že tyto názory považuje většina ekonomů již za překonané, a ani v ostatních socialistických státech nejsou stanoviska jednotná, diferenciací i tam existuje (srv. práce prof. Libermana aj.).

autonomní rozhodování výrobce i spotřebitele o volbě výroby i spotřeby, prodávajícího i kupujícího o koupi a prodeji, a to výlučně na základě ekonomického efektu projevujícího se jako efekt vyjádřitelný hodnotově. Ke svým kladům pak takový systém může počítat právě „nestabilitu“, tj. neustálé co nejpružnější (v mezích daných stabilitou faktorů) přizpůsobování výroby vyvíjejícím se potřebám podle toho, jak trh signalizuje jejich změny.

Pro vnitřní sféru socialistických zemí byl popsán systém plánovitého naturálně bilančního regulování od začátku a po dlouhá léta postulován a zdůvodňován tím, že socialistická ekonomika je v důsledku zespolečenštění výrobních prostředků ekonomikou nezbožní a v tomto smyslu byla její plánovitost také výslovně kvalifikována jako přímý protiklad, negace zbožních a tržních vztahů. Z tohoto hlediska bylo proto do určité míry paradoxní, že se současně prosazovalo uplatňování v podstatě stejné naturálně bilanční plánovitosti i ve sféře vzájemných mezinárodních hospodářských styků mezi socialistickými zeměmi, ačkoliv pro tuto oblast ekonomická teorie od samého začátku uznávala zbožně peněžní charakter ekonomických vztahů. Přirozeně používání takových postupů ve vzájemných stycích socialistických zemí, které fakticky znamenaly negaci zbožního a tržního vztahu mezi partnery a nastolení vztahů naturálních, se zákonitě projevilo tak, že nemohly reálně fungovat kategorie a instrumenty specifické pro zbožní vztahy a degenerovaly na formy bez příslušného obsahu.

Jako mimořádně ilustrativní příklad toho budiž mi dovoleno uvést zkušenost s mnohostranným zúčtováním plateb za dodávky mezi členskými zeměmi RVHP. Doufám, že názornost tohoto příkladu vyváží nutnost poněkud obšírnějšího exkursu do dané oblasti praxe.

Vlivem teoretických představ o tom, že zbožní vztahy a zejména působnost zákona hodnoty jsou nevyhnutelným zdrojem živelnosti a jsou proto v nesmiřitelném protikladu se socialistickým principem plánovitosti, snažily se socialistické země po mnoho let o to, vytvořit ve sféře vzájemných hospodářských styků protějšek adekvátní vnitřnímu systému přímého řízení, a to vyloučením faktorů tržního mechanismu. O dosažení potřebných proporcí ve výrobě socialistické soustavy se usilovalo jejich vybilancováním zejména cestou přímého koordinování plánů.

Odragem těchto představ byla dosud ve značné míře přetrvávající praxe sladování objemů výrob a sjednávání dodávek a cen ve vzájemném obchodě socialistických zemí. Země navzájem konzultovaly své předpokládané plány, resp. bilance a uzavíraly dohody o výměně zboží. Přirozeným cílem každé země přitom bylo sjednat takové vzájemné závazky, aby jí zajistily odbyt výrobků, které v rámci tradiční nebo plánovitě mezinárodní dělby práce vyrábí nad svou potřebu, a naopak potřebný dovoz výrobků v tuzemsku nevyroběných nebo vyráběných ne v dostačujícím množství. Závazky na dodávky i nákupy měly formu závazných kontingentů fixovaných v mezinárodních dohodách. Na dohodnuté kontingenty sjednávaly pak podniky zahraničního obchodu konkrétní kupní a dodací kontrakty, v nichž teprve se také konkretizovala cena.

Tento způsob vytvářel situaci, kdy nabídka a poptávka mezi socialistickými zeměmi se projevovala a setkávala (s výjimkami, které pouze potvrzovaly pravidlo) prakticky jen formou vzájemných návrhů a požadavků na kontingenty, za nimiž ovšem stály potřeby a dodací možnosti vnitřních výrobců a spotřebitelů. Vzájemná nabídka a poptávka byla tak koncentrována do jednoho místa, času a představitelů, aniž se tím však něco měnilo na její podstatě. Popsaná specifická forma styků zejména vůbec nezajišťovala, že obojí bude v rovnováze, a výsledně sjednané dodávky naprosto nezaručovaly realizaci vší nabídky a uspokojení vší poptávky.

Sjednáním kontingentů vznikal zemím přímý závazek dodat a odebrat prostřednictvím svých zahraničně obchodních organizací příslušná množství zboží.

Ve srovnání s normálním konsensem o koupi a prodeji chyběl ovšem jeden podstatný znak, totiž sjednání ceny. Pro stanovení cen se praktikoval oddělený, svým způsobem dvoustupňový systém sjednávání. Po linii centrálních orgánů, a to převážně mnohostranně (na půdě RVHP) se projednávaly všeobecně platné principy cenové tvorby, které pak byly závazné pro konkretizaci cen v kontraktech mezi organizacemi zahraničního obchodu.

Jak je zřejmé, šlo o systém, který v podstatných rysech byl obdobný vnitřnímu naturálně bilančnímu systému, včetně toho, že se při něm ceny stanovovaly ústředně a generelně, ne v konkrétním aktu koupě — prodeje, a tudíž i bez ohledu na konkrétní stav nabídky a poptávky po tom kterém druhu zboží. Protože se však poměr nabídky a poptávky v nominálních kontraktních cenách nemohl odrážet, našel si jeho vliv jinou formu projevu.

Mám na mysli všeobecně známý fakt, že v jednáních mezi socialistickými zeměmi o kontingenty se začalo výrazně rozlišovat mezi tzv. „tvrdými“ a „měkkými“ položkami. „Tvrdé“ jsou položky v socialistických zemích a v jejich vzájemném obchodě deficitní a s „měkkými“ je to naopak. Přitom nejde o rozdíly mezi zbožovými skupinami: k „tvrdým“ položkám patří některé suroviny, paliva, polotovary, stejně jako určité potravinářské zboží, určité stroje, zatímco jiné výrobky těchto skupin jsou v různém stupni „měkké“. Důsledkem tohoto dělení je, že představitelé zemí při jednáních o kontingenty mají snahu zajistit si ze strany partnerů maximální dodávky „tvrdých“ položek, přinejmenším v nějaké rovnováze k tomu, kolik jich sami mají dodávat. U „měkkých“ položek tomu je zase naopak.

Tato snaha o cosi jako vyrovnanost podílů deficitních a přebytkových druhů zboží, jejich vzájemné podmiňování při kontingentních jednáních a podobné jevy jsou náhražkovým vnějším výrazem jiné reálné směnné hodnoty určitých položek ve vztahu k jiným, než jakou představují jejich nominální ceny: Jsou výrazem toho, že relace nominálních cen „tvrdých“ a „měkkých“ druhů zboží neodpovídají skutečným relacím jejich směnných hodnot, jaké by se vytvořily při normálně fungujícím trhu.

Na tomto místě nám nejde o to, rozebrat vliv takových cen na zájem zemí o výrobu těch či oněch druhů zboží, a tím na jejich dostatek či deficitnost, slovem na proporce výroby. Podívejme se však, jak se vylíčená situace odráží ve fungování instrumentů platebního styku, konkrétně na příkladě fungování instituce mnohostranného clearingů a převoditelného rublu mezi členskými zeměmi RVHP.

Při zřízení této instituce se vycházelo ze záměru napomoci intenzivnějšímu pohybu zboží mezi socialistickými zeměmi, než jaký umožňuje přísná dvoustranná vybilancovanost dodávek. Měla být vytvořena možnost, aby se mohly uskutečnit vývozy i tehdy, když dovážející země nemá dost zboží zajímavého pro vývozce, ale má aktiva vůči jiné zemi apod. K tomuto účelu byly promyšleny a vytvořeny všechny potřebné statutární a organizační podmínky, aby aktiv na mnohostranném účtu mohlo být použito v kterékoliv ze zúčastněných zemí (prakticky se to týkalo zemí RVHP). V mnohém posloužily za vzor formy a podmínky úspěšně používané v platebních uniích mezi kapitalistickými státy. Přes tuto pečlivou přípravu se nepodařilo dosáhnout, aby se používání multiclearingu v poněkud výraznější míře rozvinulo a aby sehrál stimulační úlohu při rozvoji obchodních styků. Nakonec si vysloužil pověst „mrtvého narozeného dítěte“.

V čem byla příčina? Nebyla přirozeně jedna, ovšem hlavní důvod je zřejmě nutno spatřovat ve výše vylíčeném charakteru „plánovitě regulovaného trhu“ mezi socialistickými zeměmi.

Za situace, kdy se poměr nabídky a poptávky neodráží v cenách, ceny nabídku a poptávku neregulují a relace reálných směnných hodnot řady položek se nekryjí s relacemi jejich nominálních cen, mohou jednotlivé země

dosáhnout kompenzace těchto rozdílů pouze tím, že v kontingentních jednáních prosadí proti svému vývozu „tvrdých“ položek jejich přiměřený podíl i v dovozu a obdobně u položek „měkkých“. Toho však mohou dosáhnout pouze prostřednictvím určité struktury vzájemných dodávek. Vyrovnání struktury z tohoto hlediska²⁾ je ovšem možné výlučně dvoustranným dojednáváním a fixováním kontingentů. Tato skutečnost se tak stává jedním z hlavních zdrojů nepřekonatelné tendence k fakticky dvoustrannému systému dodávek i zúčtování a brzdou širšího a pružnějšího využívání možností mnohostrannosti dodávek i clearingů.

Využívání určitého mnohostranného systému zúčtování totiž předpokládá, že za peněžní jednotku, kterou země zúčastněná na mnohostranné platební dohodě získá svým vývozem, může nakoupit nejenom v kterékoliv jiné účastnické zemi (to je v systému mnohostranného clearingů členských zemí RVHP zásadně možné), nýbrž že za ni též může nakoupit, cokoli potřebuje. To je samozřejmě již otázka výroby v zúčastněných zemích, otázka jejich správných proporcí. Ovšem je to i otázka cen, a to potud, že se tak děje bez obtíží jen tehdy, jsou-li ceny ve své podstatě tzv. cenami rovnováhy, to je takovými, při nichž poptávka je kryta a nabídka nachází odbyt. Jinými slovy, předpokládá to, že na příslušném trhu se již uskutečnilo vzájemné působení mezi nabídkou, poptávkou a cenami tak, že za tržní cenu je každé zboží v potřebném objemu možno i koupit i prodat.

Ve sféře vzájemného obchodu mezi socialistickými zeměmi tato druhá podmínka není splněna, neboť tu z důvodů výše vylíčených není reálně fungující trh se všemi atributy, a tudíž také s tendencí k vytváření tržní rovnováhy a cen rovnováhy. V důsledku různé reálné směnné hodnoty určitých množství zboží, která jsou na základě nominálních cen vyjádřena touž sumou převoditelných rublů, závisí skutečná kupní síla aktiva, které má ta která země na mnohostranném účtě, na tom, v jaké druhy zboží se toto aktivum může přeměnit. Země disponující takovým aktivem má však mimo rámec kontingentních listin velmi omezenou možnost výběru, zejména prakticky nulovou, jde-li o deficitní druhy zboží. Vede to přirozeně k tomu, že žádná země nemá snahu vyvážit na konto mnohostranného účtu, protože nemá jistotu, co bude moci dovézt za získané aktivum. Dává přednost dvoustrannému spolehlivému zajištění kontingentů, i za cenu třeba ne plného využití svých vývozních možností. Důsledkem toho je, že rozvinutí dodávek a mnohostranného zúčtování nad rámec, který vyplývá z dvoustranných dohod, má zanedbatelný rozsah.

Domnívám se, že vylíčená praxe názorně potvrzuje teoretickou tezi o tom, že kategorie a instrumenty tržního hospodářství mohou fungovat právě jen v tržním hospodářství a nejsou přesaditelné do ekonomiky naturální. Potvrzuje ovšem také naopak, že mají-li, jako tomu je mezi socialistickými zeměmi, vztahy těchto zemí vzhledem k existujícím podmínkám objektivně charakter vztahů zboží, nelze na ně s úspěchem roubovat postupy odpovídající naturální koncepci hospodářství.

Tyto a mnohé obdobné zkušenosti by měly být podnětem k tomu, aby při úvahách o tom, jak překonat stagnaci v rozvoji hospodářské spolupráce mezi socialistickými zeměmi, a zejména v úvahách o integraci jako programu, byly pečlivě, ale kriticky rozebrány a zváženy příčiny, proč koordinace plánů nedala efekt, jaký se od ní očekával.

Taková analýza a konfrontace ve světle reálných výsledků povede podle mého názoru nutně k přehodnocení i některých výchozích teoretických předpokladů, z nichž se při budování systému mezinárodních hospodářských styků mezi socialistickými zeměmi až dosud vycházelo. V opačném případě hrozí

²⁾ Je to jiné hledisko než snaha zemí o vyrovnanost podílů vývozu a dovozu celých skupin jako strojů, surovin apod. To má důvody jiné a také širší důsledky.

nebezpečí, že se integrace stane jen novým označením pro starou praxi, mód-
ním heslem, místo něhož budeme za čas hledat zas nějaké další, aniž se
pohne s podstatou věci.

O tom, že nejde o vykonstruovanou obavu, svědčí zmíněné návrhy a sta-
noviska, podle nichž by se socialistická mezinárodní integrace prakticky
měla lišit od staré koordinace plánů pouze tím, že by se ke splnění úkolů vy-
plývajících z naturální regulace v mezinárodním měřítku účinněji využívalo
světových peněz, měnových kursů a ostatních finančních instrumentů.

Pokusila jsem se výše ukázat, že tento předpoklad není reálný. Ovšem ma-
j-li se věci tak, pak zřejmě budeme v hospodářské spolupráci socialistických
zemí dříve či později (ale spíše brzo) stát před nutností konstatovat to jasně
a rozhodnout se buď pokračovat v systému stojícím primárně na naturálním
přístupu a znamenajícím proto nutně potlačení reálné funkce zbožné peněž-
ních kategorií, nebo primárně vycházet z působení zbožné peněžních vztahů
a upustit od nynější apriorní naturální regulace, tj. regulace vycházející zásad-
ně z jiných než tržních hledisek.

Aby nevzniklo nedorozumění: Toto druhé řešení neznamenaá vzdát se plánovi-
tého řízení, znamená to pouze uskutečňovat plánovitost s respektováním ob-
jektivního charakteru zbožných a tržních vztahů, skrze ně a skrze trh, jinými
slovy, obrátit vzájemný vztah plánu a trhu ve srovnání s tím, jak z něho vy-
cházela stará koncepce koordinace plánů. K tomu se však zatím nejen praxe
mezinárodní hospodářské spolupráce nepřiblížila, nýbrž i značná část theoretic-
kých úvah na toto téma se dosud neoprostila od axiomatické představy, že
pouze při podřízení trhu apriorní naturální regulaci jde o socialistické řešení.

Prapůvod tohoto nazírání je asi nutno hledat v setrvačnosti některých závěrů
dedukovaných z představ o socialistické ekonomice jako o ekonomice nezbožní,
jako o okamžité a plně negaci a protikladu všeho předcházejícího, včetně
zbožní výroby. Ačkoli teze o nezbožním charakteru socialistické ekonomiky
byly v teorii prakticky již opuštěny, udržuje se u značné části ekonomů socia-
listických zemí představa, že socialistický rovná se plánovitý, přičemž pláno-
vitý se rovná centrálně naturálně řízený. Z této premisy pak zdánlivě logicky
plyne, že má-li mezinárodní ekonomická integrace být socialistická, musí zá-
ležet ve vytváření nadnárodních celků centrálně naturálně řízených. Podle toho
pak ideálem a cílem integrace musí být mezinárodní hospodářský komplex
řízený podle jednotného plánu, tj. rozšíření principu centrálního regulování
všech hospodářských procesů „shora“ i do roviny mezinárodních vztahů.³⁾

Vedle zmíněných ekonomicko-theoretických východisek působí k takovému
nazírání i sám existující administrativně centralistický vnitřní systém řízení
hospodářství, platný ve většině socialistických zemí. Budí totiž zákonitě snahu
přizpůsobit si systém vnějších styků své logice a svým potřebám. Proto tenduje
k takovému vnějšímu systému, který se řídí stejnými kritérii, tj. který je stejně
„stabilní“, tj. nepružný, a proto nežádá pružnost od vnitřní sféry, který stej-
ným způsobem zbavuje podniky rizika, nežádá od nich umění podnikat na
trhu a rozhodovat podle ekonomických kalkulací atd.

Vnitřní naturálně centralistické systémy řízení hospodářství socialistických
zemí se tak příčinně (časově to v praxi spadalo vjedno) staly zdrojem extra-
polace naturálních vztahů do oblastí mezinárodních styků. Důsledek — podlo-
mení tržních vztahů mezi socialistickými zeměmi a jejich kategorií, i když na-
venek se jejich formy zachovaly.

Mohli bychom nepochybně vysledovat i další zdroje tendencí pojímat socia-

³⁾ Neexistenci objektivních podmínek pro uplatňování plánovitosti tohoto druhu
v oblasti mezinárodních vztahů mezi socialistickými zeměmi se autorka pokusila pro-
kázat ve statické *Ekonomická integrace a samostatnost socialistických zemí* (Politická
ekonomie 6/68) a *Plánovitost v soustavě zemí RVHP a ekonomická samostatnost* (Poli-
tická ekonomie 11/68).

listickou mezinárodní integraci jako vytváření nadnárodního centrálně řízeného celku: mezinárodně politické důvody, všeobecně navyklé představy hierarchického uspořádání socialistické společnosti apod. Rámec této práce nedovoluje pustit se mimo rovinu ekonomickou, avšak při úvahách o ní lze předpokládat, že poměry v této oblasti patří mezi klíčové determinanty i vztahů politických.

Shrneme-li předchozí úvahy, plyne z nich podle mého názoru, že pokud by se integrace měla stát jen novým označením v podstatě starých způsobů hospodářské spolupráce, založeně na centralistických představách, nemohla by vyřešit rozpory a zásadní problémy, které naturálně centralistický koncept nevyhnutelně plodí. Cestu ze současné stagnace procesu účelného ekonomického sblížování socialistických zemí proto spatřuji v důsledné aplikaci na oblast mezinárodních hospodářských styků závěrů z toho, že představy o socialistické ekonomice jako nezbožní se praxí nepotvrdily. Z toho, že systém z těchto představ vycházející se ukázal jako neadekvátní socialistickému vývojovému stupni, na němž se ještě nemohla tak zásadně změnit zděděná materiálně technická základna společnosti, aby se změnila i základní charakteristiky výrobních vztahů. Znamená to vycházet z toho, že ekonomická samostatnost a zbožní charakter vztahů mezi socialistickými zeměmi jsou za těchto podmínek objektivní realitou a zásadně po celou vývojovou epochu, kterou označujeme jako socialistickou, tomu tak bude, právě proto, že to je teprve socialistický stupeň.

Prakticky to podle mého názoru znamená postavit si v oblasti hospodářské spolupráce mezi socialistickými zeměmi za cíl vytvořit prostor zbožním a tržním vztahům a všemu, co implikují: ekonomické samostatnosti a suverenity zemí v ekonomickém rozhodování, respektování zbožních a tržních vztahů jako primárních. Vycházejí z jejich báze pak hledat, jak se skrze ně dostat ke společnému, uvědomělému a v tomto smyslu plánovitému postupu. Hledat, jak na této bázi dosáhnout zintenzívnění ekonomické kooperace mezi socialistickými zeměmi, prudkého urychlení temp ekonomického růstu a sladěného vývoje, a to na základě shodných zájmů, avšak současně i při existenci a respektování zájmů diferencovaných. Pouze při umění obojí tyto zájmy organicky spojovat lze totiž dosáhnout, aby suverénní země dobrovolně respektovaly internacionální hlediska.

Nedávno konané 23. zasedání Rady vzájemné hospodářské pomoci, na němž byly členské země zastoupeny nejvyššími představiteli svých vlád a komunistických a dělnických stran, přijalo závěry, které mají pro směr rozvíjení socialistické mezinárodní integrace zásadní význam. V dokumentech uvedeného zasedání se znovu potvrzují jako základní zásady vzájemných styků členských zemí respektování suverenity a dobrovolnosti. Podtrhuje se v nich výslovně, že ekonomická integrace členských zemí RVHP nesměruje k vytváření orgánů s nadstátními pravomocemi, nýbrž že se má usilovat o organickou syntézu plánovité koordinace s tržními vztahy v rámci zákonitostí vlastních existujícím výrobním vztahům.

Realizace tohoto záměru nebude lehká. Bude se muset prosazovat proti silné setrvačnosti nejen existující praxe, nýbrž i myšlení ve vyjetých kolejích centrálně direktivních představ. Avšak tak jako k cíli socialismu — sebeuplatnění člověka — vede cesta přes všestranné vytváření podmínek pro rozvíjení jeho spontánní tvůrčí aktivity, je třeba i cestu a záruku úspěchu při dosahování účinné ekonomické integrace jako vyššího stupně ekonomického sepětí socialistických zemí spatřovat ve vytváření podmínek pro jejich spontánní aktivitu v tomto směru.